

Koncepcja Bożej obecności w rozumieniu zielonoświątkowego Ruchu Trzeciej Fali na przykładzie nauczania Benny'ego Hinna

The concept of God's presence as understood by the Pentecostal Third Wave Movement as exemplified in the teaching of Benny Hinn

Słowa kluczowe: Boża obecność, Ruch Trzeciej Fali, ruch nowoapostolski, namaszczenie, Hinn, Wagner, Wimber

Key words: God's presence, Third Wave Movement, Newapostolic movement, anointing, Hinn, Wagner, Wimber

Streszczenie

Nauka o szczególnej Bożej obecności jest jednym z najważniejszych tematów teologicznych poruszanych przez Ruch Trzeciej Fali. Przez pryzmat Bożej obecności postrzega się hamartiologię, soteriologię i antropologię. Artykuł przedstawia rozumienie tematu Bożej obecności przez popularnego ewangelistę Benny'ego Hinna, często prezentowane przez Ruch Trzeciej Fali, zgodnie z którym obecność Boga, czyli Jego chwała, to Duch Święty. Droga do tego mistycznego doświadczenia Boga jest wyjaśniana w oparciu o alegoryczną interpretację opisu Przybytku Mojżesza zawartą w Pięcioksięgu. Ruch dokonuje wyraźnego rozróżnienia między ogólną i szczególną Bożą obecnością, między poznaniem Bożych dzieł, a poznaniem samego Boga, między wiedzą o Bogu, a spotkaniem z samym Bogiem. Skutkiem takiego

¹ Mgr Grzegorz Siupa, Szkoła Doktorska Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

zrozumienia Bożej obecności jest wzywianie współczesnych wierzących do pogłębiania życia duchowego.

Abstract

The doctrine of God's special presence is one of the most important theological themes addressed by the Third Wave Movement. Through the prism of God's presence, hamartiology, soteriology and anthropology are viewed through the prism of God's presence. According to the Movement's understanding, God's presence, or His glory, is the Holy Spirit. The path to this mystical experience of God is explained based on an allegorical interpretation of the description of the tabernacle of Moses contained in the Pentateuch. The movement makes a clear distinction between God's general and special presence, between knowing God's works and knowing God himself, between knowledge of God and encountering God himself. The effect of this understanding of God's presence is to call contemporary believers to a deeper spiritual life.

1. Wprowadzenie

Ruch zielonoświątkowy od dawna wzbudza zainteresowanie badaczy, m.in. ze względu na jego tendencje do wychodzenia poza protestantyzm i oryginalną, chociaż niekiedy prostą i ludową, teologię. Współczesny ruch pentekostalny, mimo że wywodzi się z ewangelikalnego protestantyzmu, to przekracza kategorie denominacyjne i przedstawia siebie jako szczególne działanie Boga w ramach całego chrześcijaństwa. Z uwagi na swoją liczebność, ekspansywność oraz, w opinii wielu badaczy tego ruchu, kontrowersyjność głoszonych idei i sposobów przeżywania doświadczenia religijnego, jest on bacznie obserwowany, a czasem skrajnie oceniany (Synan 2002, 451). Ruch pentekostalny wypracował własną specyficzną pojęciowość religijną, która często bywa niezrozumiała dla osób z zewnątrz, nawet dla chrześcijan.

Mianem Ruchu Trzeciej Fali nazywane jest zjawisko religijnego ożywienia, jakie miało miejsce pod koniec XX wieku wewnątrz ruchu pentekostalnego. Cechą charakterystyczną Trzeciej Fali jest położenie nacisku na znaki i cuda, ekspresyjny styl uwielbiania Boga oraz funkcjonowanie dużej liczby niezależnych wspólnot kongregacyjnych

nieidentyfikujących się z klasycznym pentekostalizmem. Ruch Trzeciej Fali, zwany inaczej Nową Reformacją Apostolską lub Reformacją Nowoapostolską, którego rozwój zgodnie klasyfikacją Waltera J. Hollenwegera i C. Petera Wagnera² datuje się na lata 90. XX wieku, stał się ruchem masowym i znaczącą częścią pentekostalizmu (Geivett, Pivec 2014, 23). Tak duża popularność Ruchu Trzeciej Fali domaga się dokładniejszego zbadania przyczyn jego sukcesu, spośród których głoszone doktryny niekiedy wyraźnie odbiegające od nauk dotychczasowych denominacji, wydają się ważnymi czynnikami przyciągającymi nowych wyznawców (Hollenweger 1986).

Spośród poglądów Nowej Reformacji Apostolskiej wyróżnia się rozumienie szczególnej obecności Bożej manifestowanej w Kościele i w wierzącym (Migda 2013, 309). Nabożeństwa, zgodnie z tym przekonaniem, nie są już tylko zgromadzeniami wyznawców Chrystusa, ale wspólnym przeżywaniem i doświadczaniem obecności Boga³. Tego typu praktyki spotykają się jednak czasem z otwartą krytyką członków innych społeczności chrześcijańskich podnoszących zarzuty, pośród których często wymieniane są takie jak 'sprowadzanie Boga na nabożeństwo', co ma wskazywać na możliwość wpływania na suwerenne decyzje Boga, 'przemienne zainteresowanie mocą', które zdaniem oponentów jest przesadnym akcentowaniem roli znaków i cudów lub czynienie z Ducha Bożego 'komunikującej się substancji świata', co sugeruje bezosobowy charakter Ducha Bożego (Wichary 2007, 101, 143-145).

² Charles Peter Wagner używał drugiego imienia i podpisywał się C. Peter Wagner.

³ Romeo Oz pisze: „Temat obecności i bliskości Boga znajduje się w rdzeniu teologii biblijnej sanktuarium i obejmuje teologię biblijną od początku do końca. Mógłby z łatwością funkcjonować jako jednoczący i integrujący temat teologiczny. Płyne od stworzenia, przez soteriologię i eschatologię, do dopełnienia zbawienia w odtworzeniu. [...] Zlokalizowana obecność Boga w przestrzeni Jego stworzeń jest unikalnym fragmentem przestrzeni we wszechświecie. Jest to przestrzeń, w której Bóg udostępnia się swoim stworzeniom; zapewnia inteligentne życie w całym kosmosie, że Bóg jest rzeczywiście blisko. Ale Jego zlokalizowana obecność nie ogranicza Go ani nie ogranicza się do konkretnego miejsca” (Oz 2022, 3).

Opisywana koncepcja Bożej obecności lub chwały jest często rozumiana przez chrześcijańskich teologów, jako pojawienie się samego Boga, jego objawienie, czasem rozpoznawane jako ‘uczucie ciężaru’. Hebrajskie słowo ‘chwała’ (‘kabod’) pochodzi ze Starego Testamentu i ma ważne znaczenie teologiczne; jako jego tłumaczenie podaje się zwykle: ciężar lub wagę (Pasek 2004, 143). Praktykowaniem Bożej obecności zajmowali się mistycy chrześcijańscy w tym największy mistyk średnio-wieczna – Święty Symeon Nowy Teolog⁴.

Spśród doświadczeń autorów chrześcijańskich, do których chętnie nawiązują nauczyciele Trzeciej Fali, wymienić należy siedemnastowiecznych mistyków: brata Wawrzyńca od Zmartwychwstania, który opisał swoje przeżycia w książce *O praktykowaniu Bożej obecności* (Brat Wawrzyniec 2019) oraz Jeanne Guyon autorkę m.in. *Experiencing God through prayer* (Guyon 1984).

Temat Bożej obecności podejmuje także Aiden W. Tozer w *Poznaniu Świętego*, (Tozer, 1985a) i *Szukaniu Boga* (Tozer 1985b). Ten ceniony amerykański autor twierdził, że Pismo Święte nie jest celem samym w sobie, ale jest: „...narzędziem do prowadzenia ludzi do intymnego i dającego zadowolenie poznania Boga po to, by mogli wejść w Niego, by mogli rozkoszować się Jego obecnością, by zakosztowali poznania w głębi swych serc słodczy samego Boga” (Tozer 1985b, 7).

Ważną pozycją jest książka Zbigniewa Paska *Topika zbawienia w polskich kancjonałach ewangelikalnego protestantyzmu* (Pasek 2004), w której jeden z rozdziałów autor zatytułował: „Sensualizacja sacrum – chwała Boga”. Katolicki pogląd na pentekostalizm przedstawił Andrzej Siemieniowski w pozycji *Pentekostalizacja chrześcijaństwa. Przewodnik teologiczny – pastoralny* (Siemieniowski 2020). O duchowości zielonoświątkowej traktuje też książka Andrzeja Migdy *Mistycyzm Pentekostalny* (Migda 2013). Krytycznym spojrzeniem na Ruch Trzeciej Fali jest

⁴ Łukasz Leonkiewicz zauważa, że Święty Symeon „w swoich dziełach nieustannie podkreślał rolę doświadczenia Boga w życiu, poczucia Jego obecności, w obliczu której człowiek doświadcza przemienienia” (Leonkiewicz 2022, 5, 10).

pozycja R. Douglas Geivett i Holly Pivec, *A New Apostolic Reformation? A Biblical response to a Worldwide Movement* (Geivett, Pivec 2014), oraz opracowanie Mateusza Wicharego pt. *Nowa reformacja czy nowa deformacja* (Wichary 2007), pomocne w zrozumieniu specyfiki zjawiska z punktu widzenia teologii reformowanej. Kluczowymi pozycjami prezentującymi stanowisko Ruchu Trzeciej Fali w przedmiotowym zakresie są: Benny Hinn *Namaszczenie* (Hinn 2007), Myles Munroe *The Purpose and Power of Prayer* (Munroe 2002), David Herzog *Inwazja chwały* (Herzog 2012), James W. Goll *The lost art of practicing His presence* (Goll 2005) oraz Bill Johnson *Ugościć Boga* (Johnson 2021).

Doświadczenie obecności lub chwały Bożej jest jednym z najważniejszych aspektów duchowości zielonościątkowej⁵. Podczas gdy większość tradycji chrześcijańskich podziela pogląd o powszechnej obecności Boga⁶, akcentowana przez zielonościątkowców koncepcja szczególnej obecności Bożej dotyczy praktycznego jej przeżywania. Ruch pentekostalny (szczególnie Ruch Trzeciej Fali) podkreśla różnicę między koncepcjami ogólnej i szczególnej Bożej obecności i utrzymuje, iż wierni mogą rozpoznać i przeżywać duchowo Bożą obecność, która przedstawiana jest w opisach biblijnych⁷.

⁵ Zbigniew Pasek stwierdza, że: „określenie «chwała» Boga (hebr. *kabod*, gr. *doksa*, łac. *gloria*) jest jednym z najważniejszych pojęć chrystianizmu, które ukształtowało się na podstawie wieloznacznego terminu biblijnego. Studia nad obecnością pojęcia chwały w tradycji chrześcijańskiej ukazują wielość znaczeń, które częstokroć nakładają się na siebie i wzajemnie przenikają. W języku hebrajskim słowo «chwała» [*kabod*] etymologicznie «zawiera w sobie ideę ciężaru, wagi. Waga jakiegoś bytu w jego istnieniu określa jego znaczenie, szacunek rodzący się z owego znaczenia, chwałę. [...] [chwała oznacza - Z.P.] nie tyle może czyjąś dobrą reputację, ile raczej rzeczywistą wartość, odpowiadającą jego powadze» (Pasek 2004, 143).

⁶ „Można pokusić się o stwierdzenie, że wraz z rozwojem chrystianizmu pojęcie chwały traci swoje «fizyczne» wymiary, jakie dostrzegamy w Starym Testamencie, na rzecz koncepcji chwały jako odmiany «sławy», wielkości lub też samej esencji świętości» (Pasek 2004, 147).

⁷ Bill Johnson: „Jedną z osób, które najbardziej podziwiam, była Kathryn Kuhlman [...] Po prostu była osobą, z którą Bóg lubił być. Znana była z Obecności, z której wynikały także czynione za jej pośrednictwem cuda, podobnie jak masowe nawrócenia

Koncepcja Bożej szczególnej obecności i przejawiającej się mocy Bożej będącej jej następstwem ma fundamentalne znaczenie dla służby wielu ewangelistów i nauczycieli zielonoświątkowych⁸. Jednym z nich jest Benny Hinn, który pod koniec XX wieku był uważany za jednego z najbardziej rozpoznawalnych liderów przebudzenia zielonoświątkowego (Synan 2002, 405). Jego poglądy odzwierciedlone zostały w książkach w tym m.in. *Dzień dobry, Duchu Święty* (Hinn 2007a) i *Namaszczenie* (Hinn 2007b), *Operating in the anointing* (Hinn 2005) oraz w wykładach ogłoszonych w ramach Benny Hinn School of Ministry⁹.

2. Szczególna Boża obecność

Prezentując koncepcję obecności Bożej, zwolennicy Ruchu Trzeciej Fali odwołują się do specyficznej interpretacji grzechu, który przyczynił się do upadku człowieka, opisanego w Księdze Rodzaju. Pierwszym grzechem nie było więc nieposłuszeństwo człowieka (nieposłuszeństwo było już skutkiem grzechu), ale brak wiary w wypowiedziane przez Boga słowo błogosławieństwa, co oznaczało podważenie prawdomówności i reputacji Boga. Pierwszy człowiek, idąc za podszeptem nieprzyjaciela, poddał w wątpliwość integralność Boga, nie ufając Mu, podważył Jego czyste i dobre intencje co do przeznaczenia człowieka¹⁰. Bunt oznaczał

i głębokie uwielbienie, którego można było doświadczyć na jej spotkaniach. Była kobietą Bożej Obecności” (Johnson 2021, 63).

⁸ Andrzej Migda pisze: „Członkowie ruchu zielonoświątkowego dystansują się od koncepcji obecności Ducha Świętego bez objawiania się Go w dziełach mocy. Takie działanie ma być, według nich, integralną częścią wspólnego doświadczenia chrześcijan zarówno epoki Dziejów Apostolskich, jak i żyjących w czasach współczesnych” (Migda 2013, 184).

⁹ Szkoła oferuje około 20 kursów przygotowujących do chrześcijańskiej służby; zob. <https://www.bennyhinn.org/school-of-ministry/> [dostęp 04.05.2023].

¹⁰ Tommy Lee Osborn o grzechu: „Głównym grzechem, który zerwał Bożą więź z ludzkością, nie było zabójstwo, cudzołóstwo, kłamstwo, kradzież, nadużycie czy też nienawiść. Był to sposób myślenia, filozofia lub postawa mówiąca, że tak naprawdę to Bóg nie bierze poważnie tego, co sam mówi. Taka postawa sprawia, że zepsucie rozwija się nicyzm rak” (Osborn 1998, 51).

także utratę dostępu do obecności Boga, zerwanie wspólnoty i jedności z Bogiem¹¹.

Następstwem pierwszego grzechu – niewiary, było także dotychczas nieznanne człowiekowi, poczucie własnej słabości, ułomności i ograniczeń. Grzech Adama spowodował jego oddzielenie od obecności Bożej (Rdz 3, 23-24) i utratę ‘chwały’, która go dotychczas wypełniała i okrywała (Rz 3,23)¹². Spowodowało to niezaspokojone pragnienie wypełnienia ‘pustki’ we wnętrzu człowieka¹³. Od tego czasu zaczęły się też ludzkie, duchowe poszukiwania kontaktu ze światem ponadnaturalnym, które doprowadziły do powstania wielu religii, koncepcji i doktryn będących jednak owocem zepsutej ludzkiej natury, która nie była w stanie dotrzeć do realności doświadczania Bożej obecności.

Również nieustającym pragnieniem Boga było od tej pory, by przywrócić ludziom chwałę tj. odnowić drogę do przebywania w Jego obecności (Wj 29,45; 2 Kor 6,16) wraz z będącymi jej skutkiem poznanie Boga, spełnieniem, błogosławieństwami i powrotem (Markee 2007, 27). To pragnienie trafnie oddaje Aiden Wilson Tozer: „*żyć w Bożej chwale i mieć w swoim wnętrzu Bożą chwałę jest czymś wspaniałym! To jest właśnie ta jedyna rzecz, która może prawdziwie zaspokoić człowieka, ponieważ taki zawsze był Boży plan*” (Tozer 1985, 105). Odnowa mogła być zrealizowana pod wyraźnie określonymi warunkami zawartymi

¹¹ James W. Goll o więzi z Chrystusem: „Częścią roli Ducha Świętego w naszym życiu jest doprowadzenie nas do intymnej wspólnoty z Chrystusem. Aby tak się stało, musimy najpierw nauczyć się uspokajać naszego ducha i wyciszać nasze wnętrze” (Goll 2005, 22).

¹² Zbigniew Pasek o chwale: „...chwała miewa w Biblii (przede wszystkim w Starym Testamencie) wymiar wyraźnie fizyczny: «Tedy okrył obłok namiot zgromadzenia, a chwała Pańska napełniła przybytek. Tak, iż nie mógł Mojżesz wniknąć do namiotu zgromadzenia; bo był nad nim obłok, a chwała Pańska napełniła była przybytek» (Wj 40,34-35)” (Pasek 2004. 145).

¹³ Viktor Frankl: „Nie da się zaprzeczyć, że zjawisko pustki egzystencjalnej narasta i staje się coraz bardziej powszechne” (Frankl 2022, 71).

w prawie Mojżeszowym, które jednak okazały się zbyt trudne dla Izraela, jako narodu wybranego.

Koncepcja szczególnej Bożej obecności nie stoi w sprzeczności z doktryną o wszechobecności Boga, opisaną w psalmie: „Dokąd ujdę przed duchem twoim? I dokąd przed obliczem twoim ucieknę? Jeśli wstąpię do nieba, Ty tam jesteś, A jeśli przygotuję sobie posłanie w krainie umarłych, I tam jesteś” (Ps 139,7-8). Jednak, choć bezsporne jest, iż Bóg jest wszechobecny, to według Izajasza pozostaje w ukryciu „Prawdziwie Tyś Bogiem ukrytym, Boże Izraela, Zbawco!” (Iz 45,15)¹⁴. Bóg jednak nie ukrywa się przed ludźmi, ale podobnie jak chroni się cenny skarb, zachowuje swoją obecność dla swoich wybranych (Dz 17,27) i nie pozwala, by była ona dostępna dla nieodpowiednich i niedoceniających tego skarbu ludzi (Iz 59,8).

Określenia takie jak: chwała Boża, osoba, imię Boga i Jego obecność są najczęściej rozumiane jako synonimy. W swojej książce Benny Hinn twierdzi, że „chwała Boża to Osoba i obecność Boga – chwała to Duch Święty” (Hinn 2007b, 68). Szczególna obecność Boża jest więc zmanifestowaną obecnością, zauważalną przez ludzi, czasem oglądaną w dziełach lub przejawach mocy Bożej.

Najczęściej, w celu wyjaśnienia, czym jest manifestowana Boża obecność, przywoływany jest werset dotyczący poświęcenia świątyni Salomona (2 Krn 5,13-14) lub spotkania Mojżesza z Bogiem na górze Synaj (Wj 33,13-15), z których wnioskuje się, że obecność Boża

¹⁴ Dawid Nowakowski, twierdzi, że: „Pierwszą i najbardziej zasadniczą dystynkcją, jaka pojawia się w nauce Lutera o Bogu, jest silnie zakorzeniony w średniowiecznej tradycji podział na Boga nieobjawionego i objawionego, *Deus absconditus* i *Deus revelatus*. Dystynkcja ta wynika z różnego charakteru wiedzy, jaką możemy uzyskać odnośnie do każdego z członów podziału. «Należy inaczej – pisze Luter – rozprawiać o Bogu czy też o woli Bożej nam zwiastowanej, objawionej, udzielającej się i czczonyj, a inaczej o Bogu nie zwiastowanym, nie objawionym, nie udzielającym się, nie czczonym». [...] Poznawalność Boga nie przynależy zatem do Niego w Jego najgłębszej istocie, lecz jedynie do Boga jako Boga objawionego, Boga, który zechciał, by człowiek go poznał” (Nowakowski 2016, 247, 261).

jest przedstawiana lub wręcz utożsamiana z obłokiem i chwałą Pana (Wj 34,5-7). Obecność ta, podkreślają nauczyciele Trzeciej Fali, była jak najbardziej rozpoznawalna i doświadczalna zarówno dla kapłanów, jak i Mojżesza (Hinn 2005, 3).

Bóg objawił Mojżeszowi swoje imię i boskie atrybuty, zstępując „w obłoku”¹⁵. Boża chwała jest ponownie utożsamiona przez Trzecią Falę na podstawie wspomnianych tekstów biblijnych z Jego obecnością i osobą (Hinn 2005, 4). W Psalmie 103,7 jak wskazuje Benny Hinn, czytamy, że Bóg: „Dał poznać swe drogi Mojżeszowi, a synom Izraela swoje dzieła”. Boże ‘drogi’ rozumiane są jako Jego charakter, który skłania Go do podejmowania działań w określony sposób. Bóg objawia swoje ‘drogi’ tylko tym, którzy Go znają i pragną poznać¹⁶. Człowiek znający ‘drogi’ i Bożą chwałę jest tym prawdziwym i wiernym wyznawcą, godnym błogosławieństwa i przebywania w domu Ojca na zawsze. Mojżesz został przemieniony, oglądając Bożą chwałę tak, aby mógł poznać Boży charakter i mieć społeczność z Bogiem, poznając Jego osobę. Boże ‘drogi’ są więc, wnioskuje Benny Hinn, jednoznacznie połączone z Jego osobą, imieniem, chwałą, atrybutami i obecnością (Hinn 2005, 4-5)¹⁷.

Poznanie Bożych dzieł, rozumianych jako doświadczanie Bożej mocy i cudów, jest zdaniem Ruchu Trzeciej Fali w oparciu o wskazany psalm, niewystarczające i zostaje przeciwstawione poznaniu chwały Bożej tj. Jego osoby, charakteru i obecności. Benny Hinn cytuje Psalm 91, gdzie Boża chwała i obecność są nazwane „cieniem Najwyższego”,

¹⁵ Henryk Turkanik o obecności Boga: „Słup obłoku i ognia był znakiem obecności i ochrony Pana (Ex 33,9; 40,34-38; Num 12,5; Deut 31,15)” (Turkanik 2014, 21).

¹⁶ Sunday Adelaja następująco wyjaśnia znaczenie Bożych ‘dróg’: „Jaka jest różnica między tym, co Bóg pokazał dzieciom Izraela a tym, co pokazał Mojżeszowi? Bóg pokazał swoje drogi Mojżeszowi, a dzieciom Izraela objawił swoje dzieła. Co to znaczy? Dzieła są rezultatem tego, co Bóg robi. Dzieci Izraela wiedziały tylko, jak otrzymać i rozpoznać to, co Bóg robi, czyli znaki i cuda, ale nigdy nie znały Go jako Osoby. Nigdy nie poznały, jak wygląda Jego twarz” (Adelaja 2005, 87 {tłum. własne}).

¹⁷ Benny Hinn podsumowuje: „chwała Boża to obecność Boga, a także Osoba Boga” (Hinn 2005,4 {tłum. własne}).

który zapewnia zaopatrzenie, ochronę, spełnienie i radość w życiu wiernego wyznawcy (Hinn 2005, 6 i 8). W 2 Kor 3,17-19 Apostał Paweł stwierdza, że „Pan jest Duchem”, obecność Boża jest więc, w nauczaniu Benny’ego Hinna niczym innym jak doświadczaniem relacji i przeżywaniem bliskości osoby Ducha Świętego. Poznanie obecności Boga to poznanie Jego chwały, charakteru, ‘dróg’ tj. sposobów postępowania według sprawiedliwości, atrybutów i jest tożsamy z poznaniem osoby Boga (Hinn 2005, 4-5)¹⁸.

Bóg jest ukryty, jednak chce się objawić każdemu, kto szczerze Go poszukuje (Hinn 2005, 22). Z perspektywy biblijnej jest więc nie tylko możliwe, zdaniem Benny’ego Hinna, ale i konieczne, by szukać i poznać Boga (Mt 7,8). Poznanie to nie jest możliwe przez przyswojenie sobie jedynie wiedzy, ale wymaga zaangażowania całego wnętrza człowieka – w tym jego ducha (Tozer 1985, 161)¹⁹.

Sposób postrzegania obecności Bożej typowy dla zielonoświątkowego Ruchu Trzeciej Fali prezentuje David Herzog:

Obecność Bożej chwały uwalnia nadprzyrodzoną energię i daje potencjał do cudów. Energia jest substancją, mimo że *nasze oczy jej nie dostrzegają*. Obecność, moc, Duch i chwała Boża to nie jakieś emocje, które wyczuwają tylko wrażliwi ludzie [...] Gdy podczas uwielbienia odczuwalna jest Boża obecność, często nabieramy energii nie tylko w wymiarze duchowym, lecz i fizycznym (Herzog 2012, 24).

Opisując konsekwencje poznania chwały tj. obecności Bożej, zielonoświątkowcy twierdzą, że obecność Bożego Ducha jest wyróżnikiem prawdziwego wierzącego i prawdziwego Kościoła²⁰. Obecność ta jest

¹⁸ James W. Goll o poznaniu Boga: „«Poznać» Boga w tym sensie oznacza mieć Jego Ducha, który nas napełnia, Jego oddech, który nas inspiruje i Jego serce, które nas ożywia. «Znać» Boga oznacza być wprowadzonym w żywotną, osobistą jedność z Jezusem Chrystusem, naszym Panem. To jest ten rodzaj intymności, której On szuka z nami, ale wejście w nią wymaga od nas ciszy ducha” (Goll 2005, 23 {tłum. własne}).

¹⁹ Hinn twierdzi, że: „Obecność Boga przychodzi wtedy, gdy całym sercem szukamy Go z głębi naszych serc” (Hinn 2005, 6).

²⁰ J. Wimber opisuje „martwą prawowierność”, cytując Martyna Lloyd-Jonesa, który

podstawą duchowego 'przebudzenia' i czyni Kościół odmiennym od 'świata' dalekiego od poznania Boga, a także od religijnych organizacji, które nie zabiegają o Jego poznanie i obecność (Ekman 1997, 139). Powołują się przy tym na tekst listu do Rzymian 8,9: „Lecz wy nie jesteście w ciele, ale w Duchu, gdyż Duch Boży mieszka w was. **A jeśli ktoś nie ma Ducha Chrystusa, ten do niego nie należy** [wyróżnienie GS]” (Rz 8,9)²¹.

Poznanie Bożych dróg i myśli jest więc poznaniem samego Boga, bez którego nie można Mu się podobać. Mojżeszowi pozwolono, by poznał Boga i jego 'drogi' tj. sposoby postępowania lub jego charakter. Boże drogi są natomiast zakryte dla tych, którzy Go nie znają (Hinn 2005, 4-6).

Inne miejsca Biblii wskazują na to, jak ważne jest rozpoznawanie Bożej obecności. Psalm 91 wymienia skutki obecności Bożej i przyjęcia właściwej postawy wobec niej, a są to: ochrona, wybawienie z niedoli, bezpieczeństwo, wolność od strachu, ochrona aniołów, wywyższenie, długie życie i powodzenie (Hinn 2005, 8). Skutkiem przebywania w Bożej obecności i doświadczania chwały jest także przemiana serca i miłość do Boga: „Wybawię go, bo mnie umiłował; wywyższę go, bo poznał moje imię” (Ps 91,14)²².

twierdzi, że: „Nie ma żadnego wigoru w religii ani uwielbieniu takich ludzi. Niczego nie oczekują, niczego nie otrzymują, nic się nie dzieje w ich życiu. Wchodzą do domu Bożego, ale nie z oczekiwaniem spotkania z Bogiem, nie z nastawieniem oczekiwania na Niego. Nigdy nie przejdzie im przez myśl, ani nie zajrzy do ich serca, że coś mogłoby się wydarzyć na nabożeństwie. Pomysł, że Bóg mógłby nagle odwiedzić swój lud, zstąpić na nich, dreszcze emocji przebywania w obecności Bożej i czucie Jego bliskości i Jego mocy, nigdy nie pojawiają się w ich wyobrażeniach” (Wimber 2020, 25).

²¹ Cechą Kościoła biblijnego/apostolskiego według C. Urquharta jest „spotykane się z Bogiem podczas wspólnych nabożeństw” (Urquhart 2011, 11), podczas gdy Kościoły tradycyjne po prostu „odbywają wspólne spotkania” (Urquhart 2011, 23).

²² Przemysław Sawa o skutkach doświadczania Boga: „Wśród aspektów charakterystycznych dla doświadczeń mistycznych należy najpierw wskazać doświadczenie radykalnego owładnięcia, co wyraża się w przewartościowaniu życia, obraniu nowych priorytetów i hierarchii wartości, jak również w przemianie myślenia (ma to miejsce po tzw. nowym narodzeniu). Można więc mówić o całkowitej przemianie, czyli doświadczeniu Boga wiodącym do nowego stylu życia” (Sawa 2017).

Według Benny'ego Hinna Biblia zrównuje poznanie Pana z rozpoznaniem i przyjęciem właściwej postawy wobec Jego obecności. Księga Wyjścia 34,29 stwierdza: „I gdy Mojżesz zstępował z góry Synaj – a miał Mojżesz w ręku dwie tablice *świadcstwa, gdy zstępował z góry – Mojżesz nie wiedział, że skóra jego twarzy lśniła, gdy Pan z nim rozmawiał [wyróżnienie GS]*” (Hinn 2005, 8). Werset ten mówi, zdaniem Benny'ego Hinna, że Mojżesz nie był świadomy, jak jego twarz odmieniła się z powodu rozmowy z Bogiem; wniosek: Boża obecność powoduje, iż człowiek odwraca swój wzrok od siebie samego i swoich potrzeb, by być skupionym w zachwyceniu na Bogu. Mojżesz po spotkaniu z Bogiem przestał patrzeć na swoje braki, słabości i ograniczenia.

Obecność Boża, podsumowuje Benny Hinn, gwarantuje powodzenie i Boże prowadzenie – brak obecności Bożej lub jej rozpoznania w czasie nawiedzenia sprowadza przekleństwo i klęski zarówno na człowieka, jak i całe narody (Hinn 2005, 29-30). Biblia przestrzega jednocześnie przed „nierozpoznanie czasu swojego nawiedzenia” (Łk 19,44). Ignorowanie Jego obecności, kiedy daje On świadectwo, iż jest blisko, niezależnie, czy są to np. szczególne życiowe doświadczenia, spotkania z gorliwymi wierzącymi, znaki i cuda, czy zwykłe podpowiedzi wrażliwego serca człowieka, postrzegane jest przez Boga jako stosunek do Niego samego (Hinn 2005, 25-28).

3. Droga do Bożej obecności

Poszukiwanie Bożej obecności utożsamianej z ‘intymną relacją’ z Ojcem, zrozumieniem ‘dróg Bożych’, wręcz poznaniem Boga jest Bożym nakazem (Hinn 2007b, 23, 46-47). Jak jednak człowiek może znaleźć Boga i doświadczyć Jego obecności i bliskiej z Nim relacji²³? Drogą do

²³ John Wimber: „Jezus podkreśla bliskie intymne połączenie, jakie jest między Nim a Ojcem. Mówi: «Patrzcie na Mnie, a poznacie Ojca. Ja wam przynoszę pełne objawienie Ojca». Jego życie modlitewne polegało na stałej społeczności z Ojcem (Ewangelia Mateusza 14,23; Ewangelia Marka 1,35; Ewangelia Łukasza 5,16). Ten przywilej, o którym Jezus nauczał swoich uczniów, był dostępny również dla nich” (Wimber 2020, 98).

poznania Boga według popularnego w Ruchu Trzeciej Fali poglądu, jest modlitwa, a raczej szczególny jej rodzaj, który akcentuje 'szukanie Boga' nakazywane przez proroków (por. Am 5,4; Jr 29,13), a także samego Jezusa Chrystusa (Mt 7,8).

Szczególna Boża obecność przychodzi i jest doświadczana, zdaniem Benny'ego Hinna, w głębi ducha człowieka wierzącego (Hinn 2007b, 45). Odkrywana jest, gdy wierzący z pełnym zaangażowaniem jej poszukuje w modlitwie i medytacji nad Jego słowem, nas tym wszystkim, kim jest Bóg i kim w swojej istocie jest człowiek, będący obrazem Boga.

Droga do obecności Bożej, która utożsamiana jest z Miejscem Najświętszym w przybytku Mojżesza, jest obrazowo wskazana w Liście do Hebrajczyków (Hbr 9,24)²⁴. Ważna staje się tutaj alegoryczna interpretacja biblijnych tekstów opisujących przekazany przez samego Boga sposób zbudowania przybytku Mojżesza (Wj 25,9), który symbolicznie wskazuje drogę prowadzącą do doświadczenia obecności Boga²⁵. Droga ta jest wieczna i niezmienna, gdyż jest odbiciem wzoru ze świątyni znajdującej się w niebie (Hbr 8,4-5)²⁶.

Przybytek Mojżesza składał się z trzech części: dziedzińca zewnętrznego (po przejściu bramy to tu znajdował się ołtarz ofiarny oraz misa z wodą do obmywania), Miejsca Świętego (umieszczono tu złoty świecznik, stół na chleby pokładne i ołtarz kadzidlany), Miejsca Najświętszego (złożono tu Arkę Przymierza) (Levy 2006, 87). Podobnie jak przybytek, sam człowiek jest całością, która jednak zawiera w sobie trzy 'składowe': ciało, duszę i ducha (1 Tes 5,23). Drogę do spotkania z obecnością Boga zwolennicy Trzeciej Fali przedstawiają jako trzyetapową modlitwę,

²⁴ Henryk Turkanik: „Bóg polecił Mojżeszowi zbudować Namiot Zgromadzenia, aby pokazać Izraelowi, że chce zamieszkać pośród swojego ludu (Ex 25,8; 29,45.46), gdzie będzie się z nim spotykał (Ex 29,42.43) i gdzie objawi się Jego chwała” (Turkanik 2014, 119).

²⁵ John Wimber: „Potrzebujemy proroczej interpretacji wydarzeń biblijnych, żeby w pełni odkryć ich znaczenie” (Wimber 2020, 41).

²⁶ Henryk Turkanik: „Był to starotestamentowy model drogi zbawienia prowadzącej grzesznika do społeczności z Bogiem” (Turkanik 2014, 110).

wskazując, iż nowonarodzony wierzący jest przybytkiem Boga na ziemi (1 Kor 3,16).

Pierwszym etapem do poznania obecności Bożej (Miejsca Najświętszego) jest brama przybytku symbolizująca Jezusa, który jest bramą (J 10,7), a przejście przez nią to zaakceptowanie zbawienia ofiarowanego grzesznikom przez Boga w Jezusie, które pozwala znaleźć im się na dziedzińcu zewnętrznym – to etap modlitwy „w ciele”²⁷. Według omawianej koncepcji Boża chwała nie jest jednak manifestowana fizycznemu ciału ani odczuwana lub doświadczana przez fizyczną rzeczywistość, ale znana jest tylko sercu człowieka, tzn. jego duchowi (Hinn 2007b, 43).

Ciało potrafi co najwyżej tęsknić za Bogiem (Ps 63,1-2), zwłaszcza gdy ma potrzeby lub cierpi, jest skłonne wołać o pomoc i ratunek. Jednak ciało ma do spełnienia ważną rolę w spotkaniu z Bogiem. To od niego zaczyna się oddawanie czci tj. od decyzji, by uczcić Boga przez wypowiedane słowa dziękczynienia i śpiew pieśni wychwalających Boga (Ps 100,4). Dalej ciało musi doświadczyć w jakiejś mierze śmierci (1 Kor 15,31) tj. krzyża, którego wyrazem jest ołtarz ofiarny na dziedzińcu zewnętrznym przybytku. Tam zgodnie z listem do Rzymian 12,1-2 składana jest w modlitwie „ofiara żywa” w postaci posłuszeństwa i gotowości do oddania czci Bogu.

W wymienionym wyżej fragmencie Listu do Rzymian wspomniany został również drugi element zbliżający wierzącego do obecności Bożej – to odnowienie umysłu przez słowo Boże (Rz 12,1-2), symbolizowane przez misę do obmywania. Według zapisu z Księgi Wyjścia misa była wykonana z brązu, a jej podstawa ze „zwierciadeł kobiet” (Wj 38,8). Na

²⁷ Benny Hinn uważa, że: „Dawid powiedział, że jego ciało tęskni za Bogiem, podczas gdy jego dusza pragnie Go. W Księdze Izajasza 26,9 jest napisane, że duch człowieka poszukuje Boga. Mamy zatem ciało, które tęskni, duszę, która pragnie, i ducha, który szuka. Warto zauważyć, że w opisie przybytku, dokonany przez Mojżesza, możemy znaleźć: Dziedziniec Zewnętrzny, który symbolizuje ciało. Miejsce Święte, które jest symbolem duszy i Miejsce Najświętsze, będące symbolem ducha. Tęsknota zabiera nas na Dziedziniec Zewnętrzny; pragnienie – do Miejsca Świętego, podczas gdy szukanie prowadzi do Miejsca Najświętszego” (Hinn 2007b, 43).

tym etapie zbliżania się do Boga wierzący przygląda się sobie w zwierciadle Bożego słowa i obmywa się w wodzie znajdującej się w misie – co oznacza oczyszczenie z wszelkich zanieczyszczeń i naleciałości świata zewnętrznego, z którego przyszedł (Ef 5,25).

Kiedy wierzący decyduje się modlić mimo zmęczenia i zniechęcających sygnałów posyłanych od swojego ciała, zawsze chętnego raczej do odpoczynku niż modlitwy, wykonuje drugi krok do spotkania z Bogiem. To czas, gdy modli się jego dusza, co odpowiada Miejscu Świętemu w przybytku, w którym znajdował się złoty świecznik, stół na chleby pokładne i ołtarz kadzidlany.

Wszystko, co może zrobić dusza, to pragnąć (Iz 26,9 i Ps 42,1-2). To tutaj znaczna część wierzących zatrzymuje się w modlitwie. To miejsce, gdzie szczególnie aktywne są emocje, dusza jest poruszona bliskością Boga, wzrastającym poczuciem Jego obecności. Wyswobodzone jest autentyczne dziękczynienie i chwała w wierzącym. Tutaj także doświadcza 'oświecenia' tj. głębokiego zrozumienia słowa Bożego, jak i posilenia, co symbolicznie przedstawia odpowiednio złoty świecznik i chleb (J 6,35) na stole w Miejscu Świętym (Turkanik 2014, 113-114). Wytrwały modlący się rozpoznaje bliskość Boga, co odpowiada zapachowi z ołtarza kadzidlanego reprezentującego obecność Boga w Jezusie (J 17,21; J 10,30).

Duch człowieka odpowiada natomiast Miejscu Najświętszemu w przybytku i przynosi objawienie Chrystusa, który jest „odblaskiem chwały Boga” (Hbr 1,3)²⁸. Za zasłoną, która została symbolicznie usunięta przez śmierć Jezusa (Łk 23,45), oddzielającą Miejsce Święte od Najświętszego nie było już sztucznego ani naturalnego oświetlenia, miejsce to 'oświetlała' jedynie chwała (obecność) Boża unosząca się nad Arką Przymierza. Na tym etapie modlitwa staje się uwielbieniem obecnego i komunikującego się Boga. Najlepiej obrazuje ten moment

²⁸ Zbigniew Pasek wykazuje, że: „Jasnością chwały jest tu sam Jezus. Nowy Testament sugeruje, że Jezus «był chwałą» Boga widzialną na ziemi lub «posiadał chwałę»” (Pasek 2004, 145).

Psalm 42,8: „Głębia przyzywa głębię hukiem Twych potoków. Wszystkie twe nurty i fale nade mną się przewalają”.

Ten werset naucza, według Benny’ego Hinna, że Boża chwała jest jak morska fala, a Bóg komunikuje się jedynie z duchem wierzącego – chwała jest doświadczana w głębi serca człowieka (Hinn 2007b, 45). „Głębia przyzywa głębię” oznacza, że duch człowieka szuka i znajduje Boga, który jest Duchem.

Uczeń Jezusa doświadczający chwały uczy się uciszać przed Bogiem i wielbić Go w ciszy, co pozwala odkrywać chwałę Jego obecności i mocy²⁹. Boża obecność objawia, kim jest Bóg – jej doświadczanie to poznanie Pana³⁰. Cisza nie oznacza jedynie naturalnego wyciszenia, prawdziwa cisza dotyka głębi ducha człowieka. Zdaniem Benny’ego Hinna Boża chwała przemienia serce naśladowcy Jezusa, przebywającego w Jego obecności, która staje się medytacją w pełnym uciszeniu³¹, co zdają się potwierdzać słowa Psalmu 46,10: „Wyciszcie się! Poznajcie, że Ja jestem Bogiem, Wielkim wśród narodów, Wywyższonym na ziemi!”³².

Pełnia Bożej obecności jest więc rezultatem świętego oczekiwania na Boga w ciszy (So 1,7; Ha 2,20; Za 2,13). Cisza powstaje zazwyczaj z nadmiaru lub pełni czegoś. Braki lub niedostatki produkują w naturalny sposób jakiegoś rodzaju hałas, podobnie pustka w człowieku rodzi

²⁹ Benny Hinn pisze: „D.L. Moody powiedział: Jeżeli wezmę niewierzącego i sprawię, by przez pięć minut był cicho i w tym czasie pomyślał o wieczności, to mogę go doprowadzić do zbawienia. Nie będę musiał nic mówić” (Hinn 2007b, 54).

³⁰ John Wimber o poznaniu Boga: „(...) poznałem Go głębiej i bardziej intymnie. Od tamtej pory doświadczam nowego rodzaju wolności i dostępu do Boga – wolności dostępu, jakich nigdy wcześniej nie doznałem” (Wimber 2020, 82).

³¹ James W. Goll: „Atmosfera ciszy jest dla nas absolutnie niezbędna, jeśli chcemy doświadczyć głębokiej, pełnej miłości komunii z naszym Panem. Psalmista Dawid napisał: »Dusza moja czeka w ciszy tylko na Boga«. Prorok Habakuk głosił: »Lecz Pan jest w swojej świętej świątyni. Niech cała ziemia zamilknie przed Nim«. Kiedy Eliasz słuchał rady Bożej, usłyszał Pana nie w wietrze, trzęsieniu ziemi czy ogniu, ale w »cichym, małym głosie«. W Psalmie 46 Pan wzywa nas: »Bądźcie spokojni i wiedźcie, że Ja jestem Bogiem«” (Goll 2005, 22-23 {tłum. własne}).

³² Tłumaczenie Ewangelicznego Instytutu Biblijnego.

pragnienie wypełnienia jej hałasem, otoczenia się bodźcami, naucza Benny Hinn. Kiedy prawdziwy czciciel jest wypełniony Bogiem, jego usta są zamknięte, nie może mówić, obecność Boga ucisza ciało i duszę, ucisza wszelką zbędną aktywność *ego*.

Kiedy Boża obecność wypełnia serce i ucisza duszę człowieka, kontuuje Benny Hinn, wtedy następuje poddanie się Bogu i dopiero wtedy człowiek jest w stanie słuchać Jego cichego i delikatnego głosu (1 Krl 19,11-12). Boży głos jest ciszą, twierdzi Benny Hinn (Hinn 2005, 8). Boży głos jest nie tyle słyszany dzięki naszym uszom, co znany sercu człowieka na tyle gorliwemu, by trwać aż do czasu, gdy zostanie mu objawiony, zgodnie ze słowami Hi 4,16: „Stanął, lecz nie rozpoznałem jego wyglądu, tylko jakiś kształt był przed moimi oczami; **nastąpiła cisza, a potem usłyszałem głos** [wyróżnienie GS]”.

Wchodzenie w Bożą obecność następuje, według Benny'ego Hinna, przez cichą modlitwę a raczej medytację, a następnie sama cisza staje się Jego obecnością. Doświadczenie Bożej obecności zależy od prostoty serca człowieka. Kiedy Jezus mówił w Ewangelii Marka 4,9: „...Kto ma uszy do słuchania, niech słuca” – mówił o uciszeniu swojego wnętrza (Hinn 2005, 6-7)³³.

4. Od obecności do jedności z Bogiem

W Ewangelii Jana 17,22-23 możemy przeczytać, że dopiero świadomi zjednoczenia z Bogiem wierzący są efektywni w służbie³⁴: „**I dałem im tę chwałę, którą mi dałeś, aby byli jedno, jak my jesteśmy jedno.** Ja

³³ Zdaniem Edwarda Czajko: „Żyjemy w wieku, który nie znosi oczekiwania: w okresie, który wierzy w akcję. Niejednokrotnie trudno nam uwierzyć, że czas spędzony na oczekiwaniu nie jest czasem straconym. Nie możemy czasem zrozumieć, że nie może być skutecznego działania bez podłoża zupełnie biernego przyjmowania” (Czajko 1987, 29).

³⁴ Henryk Wejman wyraża opinię, że: „To właśnie od tego zjednoczenia z Bogiem zależy jego skuteczna działalność apostołska. Rzeczywiście z tej dopiero jedności z Bogiem będzie wypływać bezinteresowna i gorliwa służba człowieka Bogu w braciach” (Wejman 1999, 182).

w nich, a Ty we mnie, aby byli doskonali w jedności, *żeby świat poznał, że Ty mnie posłałeś i że umiłowałeś ich, jak i mnie umiłowałeś [wyróżnienia GS]*³⁵.

Obecności Bożej można było doświadczyć w całym przybytku jednak dopiero w Miejscu Najświętszym kapłan był świadkiem chwały unoszącej się nad Arką Przymierza. W nauczaniu Benny'ego Hinna jest to symboliczne przedstawienie przeżycia pełnej komunii i zjednoczenia z Bogiem podczas trzeciego etapu modlitwy (Hinn 2007b, 45)³⁶.

5. Podsumowanie

Przeżywanie obecności Bożej w modlitwie nawiązuje do praktyk wczesnochrześcijańskich mistyków i prowadzi, według koncepcji Trzeciej Fali, do prawdziwego poznania Boga (Hbr 8,11), co jest utożsamiane z doświadczeniem jedności z Bogiem³⁷. To z kolei ma przyczyniać się do głębokiego zrozumienia, kim jest człowiek i jakim uczynił go Bóg. Praktycy doświadczania obecności Boga i spotykania Go w modlitwie nie obawiają się twierdzić: „Musimy nauczyć się wchodzić w Bożą obecność w prawości ducha, z odpowiednim podejściem i przygotowaniem, abyśmy mogli **jednoczyć się z Panem** [wyróżnienie GS] i zanosić skuteczne modlitwy jako Boży kapłani” (Myles Munroe 2002, 65 {tłum. własne}). Często też podkreślają oni, że człowiek odrodzony z Boga dzięki ofercie Jezusa staje się „częstką Jego samego” (Ef 1,11), „uczestnikiem boskiej

³⁵ Stanisław Głaz tak definiuje mistykę: „Mistyka jawi się nam jako szczególna rzeczywistość relacji duchowej człowieka z Bogiem” (Głaz 1998, 23).

³⁶ Przemysław Sawa wnioskuje, że: „Mistyka to duchowa droga człowieka, który przez wiarę bezpośrednio doświadcza spotkania z Bogiem, jednoczy się z Nim i przemienia swoje życie” (Sawa 2017).

³⁷ Andrzej Migda o zjednoczeniu wierzącego z Bogiem: „Walter Principe, podsumowując swoje badania nad duchowością, twierdzi, że «wskazuje ona na te aspekty żywej wiary, które dotyczą dążenia wyznającej ją osoby do osiągnięcia najwyższego ideału lub celu». Dla chrześcijanina byłoby to dążenie do jeszcze intensywniejszego zjednoczenia z Bogiem, co nieuchronnie kieruje nasze myślenie w stronę doświadczenia mistycznego” (Migda 2013, 185).

natury” (2 P 1,4) i „takim, jak On jest” (1 J 4,17)³⁸.

Nauka o szczególnej Bożej obecności jest jednym z najważniejszych tematów teologicznych poruszanych przez zielonoświątkowy Ruch Trzeciej Fali. Zgodnie z rozumieniem Ruchu, obecność Boga, czyli Jego chwała, to Duch Święty, który jest poznawany i doświadczany przez wierzącego. To dzięki temu sługa Chrystusa wzrasta od odkrycia Jego obecności w Kościele i w sobie samym, do dojrzałości „Bożego syna” i „pełni Chrystusowej” (Ef 4,13). W konsekwencji Chrystus może być na nowo „widziany” w wierzących przez otoczenie i poznawany w dziełach, także „dziełach mocy”.

Bibliografia

- Adelaja, Sunday. 2005. *The Jesus you never knew*. Kiev: Fares.
- Bounds, Edward McKendree. 2018. *Moc przez modlitwę*. Gorzów Wielkopolski: Absolutnie Fantastyczne.
- Baker, Heidi. 2014. *Narodziny cudów*. Tłum. Patrycja Szurgacz. Ustroń: Szaron.
- Bevere, John, i Addison Bevere. 2015. *Duch Święty*. Szczecin: Instytut Wydawniczy Compassion.
- Brat Wawrzyniec od Zmartwychwstania. 2019. *O praktykowaniu Bożej obecności*. Tłum. Jarosław Sołtys. Kraków: Wydawnictwo Esprit.
- Czajko, Edward. 1987. *W przedśionkach Pańskich*. Warszawa: Zjednoczony Kościół Ewangeliczny.
- Ekman, Ulf. 1997. *Kościół żywego Boga*. Szczecin: Dom Wydawniczy Słowo Życia.
- Frankl, Victor. 2022. *Bóg ukryty*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.

³⁸ Tommy Lee Osborn opisuje swoją relację ze zmartwychwstałym Jezusem tak: „Jestem jedno z Nim. Jego życie jest moim życiem. Jestem jednym z Jego obrazów. Cała Jego twórcza moc jest we mnie. Jestem cudem samym w sobie. [...] Jestem częścią wielkiego planu. Jestem połączony z Bogiem” (Osborn 1998, 170).

- Geivett, R. Douglas, i Holly Pivec. 2014. *A New Apostolic Reformation? A Biblical response to a Worldwide Movement*. Bellingham: Lexham Press.
- Głaz, Stanisław. 1998. *Doświadczenie religijne*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Goll, James W. 2005. *The lost art of practicing his presence*. Shippensburg: Destiny Image Publishers.
- Guyon, Jeanne M. 1984. *Experiencing God through prayer*. New Kensington: Whitaker House.
- Herzog, David. 2012. *Inwazja chwały*. Tłum. Ksenia Styczyńska. Wrocław: Wydawnictwo Dawida.
- Hinn, Benny. 2005. *Operating in the Anointing*. Dallas: Clarion Call Marketing.
- Hinn, Benny. 2007a. *Dzień dobry Duchu Święty*. Tłum. Karolina Siupa. Warszawa: Fundacja Nowy Początek.
- Hinn, Benny. 2007b. *Namaszczenie*. Tłum. Karolina Siupa. Warszawa: Fundacja Nowy Początek.
- Hirtler, Reunhard. 2019. *Doświadczenie nadprzyrodzonej rzeczywistości*. Tłum. Dagmara Toporowska. Legnica: Wydawnictwo Fusion.
- Hollenweger, Walter J. 1986. „After Twenty Years Research on Pentecostalism.” *International Review of Mission* 75: 3-12. Dostęp: 2022.07.17. <https://doi.org/10.1111/j.1758-6631.1986.tb01446.x>
- Hydzik, Michał. 1995. *Kim dla Ciebie jest Duch Święty*. Warszawa: Chrześcijańska Misja Kobiet.
- Johnson, Bill. 2021. *Ugościć Boga*. Tłum. Ksenia Styczyńska. Wrocław: Wydawnictwo Dawida.
- Levy, David, M. 2006. *Przybytek*. Tłum. Agata Jankowiak. Warszawa: Wyższe Baptistyczne Seminarium Teologiczne w Warszawie.
- Leonkiewicz, Łukasz. 2022. „Święty Symeon Nowy Teolog i odrodzenie hezychastyczne w XI wieku.” W *Św. Symeon Nowy Teolog. Modlitwa Mistyczna*. Red. Józef Naumowicz, 5-21. Kraków: Wydawnictwo M.

- Markee, David. 2007. *Utracona chwała*. Tłum. Anna Gulba i Katarzyna Piłat. Kielce: Wydawnictwo Rhema.
- Migda, Andrzej. 2013. *Mistycyzm pentekostalny*. Kraków: Nomos.
- Munroe, Myles. 2006. *The Most Important Person on Earth*. New Kensington: Whitaker House.
- Munroe, Myles. 2000. *The Purpose and Power of Praise and Worship*. Shippensburg: Destiny Image Publishers.
- Munroe, Myles. 2002. *The Purpose and Power of Prayer*. New Kensington: Whitaker House.
- Nowakowski, Dawid. 2016. „Rozum i wiara w myśli Marcina Lutra.” *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Filozofia* 13: 247–261. Dostęp: 17.07.2022. DOI: 10.16926/fil.2016.13.16.
- Osborn, Tommy Lee. 1998. *To co w życiu najlepsze*. Tłum. Robert Michalski. Szczecin: Dom Wydawniczy Sowo Życia.
- Oz, Romeo. 2022. „God’s Presence in the Sanctuary: A Theology of His Nearness.” Dostęp: 2022.07.17. https://www.academia.edu/5011339/Gods_Presence_in_the_Sanctuary_A_Theology_of_His_Nearness
- Pasek, Zbigniew. 2004. *Topika zbawienia w polskich kancjonalach ewangelikalnego protestantyzmu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sawa, Przemysław. 2017. „Mistycyzm ewangelikalny – Źródła, podstawy, przejawy.” *Studia Teologii Dogmatycznej* 3: 156-176. Dostęp: 17.07.2022. doi: 10.15290/std.2017.03.12
- Siemieniewski, Andrzej. 2020. *Pentekostalizacja chrześcijaństwa. Przewodnik teologiczno-pastoralny*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu.
- Synan, Vinson. 2006. *Historia ruchu zielonościwotkowego i odnowy charyzmatycznej. Stulecie Ducha Świętego 1901 – 2001*. Tłum. Maciej Wilkosz. Kraków/Szczecin: Instytut Wydawniczy Compassion.
- Tomasz od Jezusa. Nd. „O obecności Bożej (Tommaso di Gesù, Trattato della presenza di Dio).” Tłum. Marcin J. Janecki. Dostęp:

- 17.07.2022. https://www.academia.edu/35044171/Tomasz_od_Jezusa_O_obecno%C5%9Bci_Bo%C5%BCej
- Tozer, Aiden Wilson. 1985a. *Poznanie Świętego*. Poznań.
- Tozer, Aiden Wilson. 1985b. *Szukanie Boga*. Poznań.
- Turkanik, Henryk. 2014. *Teofanie Mesjasza w Starym Testamencie*. Jastrzębie Zdrój: Wydawnictwo Aeropag.
- Urquhart, Colin. 2011. *Biblijny Apostolski Kościół*. Tłum. Natalia Słaby. Wrocław: Compassion.
- Wagner, Charles Peter. 2003. *Trzęsienie ziemi w Kościele*. Tłum. Marek Piszczek. Warszawa: Chrześcijański Kościół Reformacyjny.
- Wagner, Charles Peter. 1988. *The Third Wave of the Holy Spirit: Encountering the Power of Signs and Wonders Today*. Albany: Servant Pubns.
- Wejman, Henryk. 2000. „Zjednoczenie z Bogiem i jego rola w życiu duchowym człowieka według św. Jana od Krzyża.” *Poznańskie Studia Teologiczne* 9: 167-183. Dostęp: 17.07.2022. <http://hdl.handle.net/10593/7623>
- Wichary, Mateusz. 2007. *Nowa reformacja czy nowa deformacja, nauczanie Ruchu Trzeciej Fali w świetle zasad protestanckiej Reformacji na przykładzie teologii reformowanej*. Toruń: Konsekrea.
- Wimber, John. 2020. *Filary mocy*. Tłum. Witold Raczyński. Wrocław: Compassion.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXVI

Zeszyt 1

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2024

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska
Korekta tekstów angielskich – Karen Wasilewska
Skład komputerowy – Jerzy Sojka

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.
All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem
Wydawnictwa Naukowego ChAT
ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55
Objętość ark. wyd.: 15,9. Nakład: 100 egz.
Druk: druk-24h.com.pl
ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

- JERZY OSTAPCZUK, *Prefaces to the Gospels by Blessed Theophylact, Archbishop of Bulgaria, in early printed Cyrillic Tetraevangelia from Lviv*..... 7
- SERHII SHUMYLO, *The Participation of Athonite Monks in church and cultural processes in the 17th century Polish-Lithuanian Commonwealth territories* 27
- GRZEGORZ SIUPA, *Koncepcja Bożej obecności w rozumieniu zielonoświątkowego Ruchu Trzeciej Fali na przykładzie nauczania Benny'ego Hinna* 53
- JERZY SOJKA, *The question of the Presence of Christ in the Lord's Supper in Lutheran World Federation publications 1947-2010*..... 75
- AGATA WIKTORIA ERN, *Diakrytyczne cechy eschatologii pentekostalnej*.. 125
- SŁAWOMIR P. MARKOWSKI, *Teologiczne założenia programu ogrodu maria-witów w Felicjanowie*..... 155

RECENZJE

- Meyer-Blanck, Michael. 2024. *Glaube und Hass: Antisemitismus im Christentum*. Tübingen: Mohr Siebeck, ss. 338. ISBN 978-3-16-162327-1 (JAKUB SŁAWIK)..... 175

KRONIKA

- Konferencja pt. „Cmentarze w Polsce – stan obecny i perspektywy zmian” (25 października 2023 r.) (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI)..... 197
- Międzynarodowa konferencja naukowa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pt. „Aktualne problemy stosunków wyznaniowych oraz laickości państwa w Polsce w kontekście międzynarodowym” (15 kwietnia 2023 r.) (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI) 201
- Wykaz autorów 204

Contents

ARTICLES

- JERZY OSTAPCZUK, *Prefaces to the Gospels by Blessed Theophylact, Archbishop of Bulgaria, in early printed Cyrillic Tetraevangelia from Lviv*..... 7
- SERHII SHUMYLO, *The Participation of Athonite Monks in church and cultural processes in the 17th century Polish-Lithuanian Commonwealth territories* 27
- GRZEGORZ SIUPA, *The concept of God's presence as understood by the Pentecostal Third Wave Movement as exemplified in the teaching of Benny Hinn* 53
- JERZY SOJKA, *The question of the Presence of Christ in the Lord's Supper in Lutheran World Federation publications 1947-2010*..... 75
- AGATA WIKTORIA ERN, *Diacritical features of pentecostal eschatology* ... 125
- SŁAWOMIR P. MARKOWSKI, *Theological assumptions of the programme of the Mariavite garden in Felicjanów* 155

REVIEWS

- Meyer-Blanck, Michael. 2024. *Glaube und Hass: Antisemitismus im Christentum*. Tübingen: Mohr Siebeck, pp. 338. ISBN 978-3-16-162327-1 (JAKUB SŁAWIK)..... 175

CHRONICLE

- Conference entitled „Cemeteries in Poland - current status and outlooks for change” (October 25, 2023) (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI)..... 197
- International scientific conference of the Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw and the Christian Theological Academy in Warsaw entitled. „Current problems of religious relations and state secularism in Poland in the international context” (April 15, 2023) (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI) 201
- List of authors 204

Wykaz autorów

Jerzy Ostapczuk, j.ostapczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Serhii Shumylo, institute@afon.org.ua, Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 126 Velyka Vasylkivska St. of. 1, Kyiv, Ukraine 02151.

Grzegorz Siupa, gsiupa@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Jerzy Sojka, j.sojka@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Agata Wiktoria Ern, asmierzynska@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Sławomir P. Markowski, slawomirmarkowski@op.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa